

ПЕДАГОГІЧНА ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА: СВІТОВИЙ КОНТЕКСТ

УДК 379.85(07)

ЛІБЕРАЛЬНА ОСВІТА ДЛЯ КУЛЬТУРНО-ПІЗНАВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ

Александр В. Міколайчак

У статті висвітлено специфіку підготовки спеціалістів для потреб культурно-пізнавального туризму з використанням методів ліберальної освіти. Обґрунтовано застосування методів ліберальної освіти у навчальних закладах, котрі готують професійні кадри, зокрема, кваліфікованих організаторів різних форм відпочинку.

Ключові слова: ліберальна освіта, туризм, культурно-пізнавальний туризм, відпочинок.

Мінливі впливи цивілізації, котрі спостерігаємо сьогодні в різних сферах нашого життя, спонукають до переосмислення існуючих моделей академічного навчання щодо нових цілей та завдань вищої освіти. З одного боку, посилюється тенденція до вузької спеціалізації у професійній підготовці фахівців, з іншого ж, - зростає невизначеність щодо раціональності поглиблення цих процесів. Це пов'язане з тим, що сьогодні важко визначити, до яких майбутніх завдань потрібно підготувати молодих людей, зважаючи на динаміку ринку праці, а також на практичну неможливість навіть уявити спеціальності, котрі з'являться протягом найближчих років у зв'язку з розвитком інформаційного суспільства. Означена дилема спонукає до пошуку шляхів навчання студентів вищих навчальних закладів, які б забезпечили високий рівень професійної кваліфікації та сприяли б їхньому гнучкому пристосовуванню до необхідності зміни професії кілька разів у житті. Саме здатність адаптації професійних компетенцій фахівців до мінливих суспільних вимог є найсерйознішим викликом для сучасної моделі вищої освіти.

Безсумнівно, що ці проблеми торкаються також професійної підготовки кадрів для туризму, що стає важливим напрямком діяльності людей, які у постмодерному суспільстві мають все більше можливостей для активного відпочинку. Проявом цього процесу стала, між іншим, поява все більш цілеспрямованих форм туристичної діяльності, чому сприяє як різноманітність потреб різних груп ліберального суспільства, так і посилення конкуренції на ринку послуг. У цьому контексті стає зрозумілим, що культурно-пізнавальний туризм, про який ідеться у статті, вимагає посиленої уваги вищих навчальних закладів, котрі готують фахівців для організації відпочинку.

Зважаючи на специфіку культурно-пізнавального туризму, підготовку кадрів для його організації складно віднести до конкретної спеціальності,

визначеної навчальними стандартами, оскільки традиційні напрями охоплюють лише певну частину цієї спеціальності. Це впливає з широкого контексту, в якому треба розглядати вид туризму, пов'язаний з історичними пам'ятками та звичаями інших країн, регіонів і міст. Хоча зацікавленість культурою завжди була характерна для туристів, лише наприкінці ХХ століття вона набула чітко організованих і свідомих форм. Культурно-пізнавальний туризм можна визначити як фізичну та інтелектуальну активність людей, котра реалізується під час подорожей, має на меті задоволення пізнавальних потреб, пов'язаних з участю в культурі у широкому її розумінні.

Таке визначення культурно-пізнавального туризму охоплює досить широкий контекст, спонукаючи до застосування нових підходів до підготовки фахівців, які повинні відповідати різним вимогам, пов'язаним із задоволенням пізнавальних потреб, плануванням і організацією подорожі. Це веде до необхідності застосування міждисциплінарного підходу до підготовки фахівців у цій галузі, що, у свою чергу, привертає увагу до ліберальної освіти, котру раніше майже не використовували у професійній підготовці. У той же час цей підхід може вплинути не тільки на практичну підготовку фахівців у галузі туризму, а й на розуміння самої ідеї ліберальної освіти, котра перестає бути навчанням заради навчання, а стає ефективним засобом розвитку соціальних навичок.

Розглянемо різні підходи до розуміння поняття *liberal education*. Звичайно ж, такі популяризатори цієї форми навчання, як Лео Штраус у США чи Єжи Аксер у Польщі, не пов'язують це поняття з лібералізмом як політичною чи соціальною ідеєю. Ідейним джерелом ліберальної освіти вони вважають сім вільних мистецтв (*artes liberales*), опанування якими в середньовічних університетах було початковим етапом спеціалізованої підготовки на юридичних та медичних факультетах. Сім вільних мистецтв були основою так званого *trivium*, який складався з граматики, діалектики і риторики, а також *quadrivium*, який включав арифметику, геометрію, музику й астрономію. Вони охоплювали цілісність тогочасних інтегрованих знань і були основою вищої освіти. Єжи Аксер підкреслює, що таке наближення сучасної *liberal education* до колишньої інтегрованої моделі освіти означає всебічну освіту, зосереджену на основних цінностях європейської культури. У цій моделі надзвичайно важливим є відновлення втрачених у сучасній вищій освіті відносин майстер-учень. Якщо це навчання має також моральний вимір, спрямований на повагу до інших людей, терпимість та соціальну солідарність, то саме повернення до Платонового ідеалу *paideia*, що передбачає одночасне набуття знань учителем і учнем, слід вважати складником цієї моделі освіти. У такому сенсі навчання в системі *liberal education* за своєю природою не може бути поверховим.

У Польщі ідею ліберальної освіти реалізують у програмі Міжінституційних Індивідуальних Гуманітарних Студій (МІГуС) і у проєкті Академії «*Artes Liberales*». Досвід з проведення такого навчання у кількох кращих польських університетах спонукає сьогодні до запровадження певних елементів цієї системи і у професійно-технічну підготовку, яка, як і раніше, залишається за межами інтересів *liberal education* у Польщі. Керуючи МІГуСом в Університеті імені Адама Міцкевича в Познані з 2001 року, могу сказати, що

студенти, котрі навчаються за цією програмою, показують особливе зацікавлення міждисциплінарною проблематикою, котра передбачена специфікою їхнього навчання. Зважаючи на характер культурно-пізнавального туризму, котрий природно вимагає підготовки у багатьох галузях академічних знань, можна сказати, що розроблення програми навчання на засадах *liberal education* дасть змогу збагатити її різносторонніми знаннями. Основою для такої професійної підготовки могли б стати різні предмети гуманітарного і соціального циклів, які вивчаються на інших напрямках підготовки. Вони можуть бути доступними студентам, котрі навчаються на основній спеціальності «Туризм». Це сприяло б отриманню знань у таких галузях, як психологія, етнологія, історія, філософія чи педагогіка, що у поєднанні з набуттям конкретних професійних навичок і прагматичним підходом, властивим індустрії туризму, дало б студентам змогу оволодіти необхідними професійними навичками і знаннями. Таке поєднання якнайкраще відповідає досягненню цілей, котрі стоять сьогодні перед культурно-пізнавальним туризмом як формою активної і широкої участі його бенефіціантів у створенні спільноти європейського духу.

Наступне питання, пов'язане з практичним використанням досвіду *liberal education* у сфері професійної освіти – це її моральний та виховний аспект, пов'язаний із специфікою створення моделі туристичної подорожі як свого роду *pajdei*. Якщо в культурно-пізнавальному туризмі задоволення пізнавальних потреб відіграє важливу роль, це також має і моральне значення, котре сприяє формуванню толерантності і прийняттю інакшості, що виникає з відкритості, котра в такій формі туризму є стимулом до початку процесу пізнання іноземних звичаїв та традицій.

Продемонструємо це на прикладі Болгарії, яка для більшості поляків є практично невідомим культурним простором й асоціюється лише з поїздками на морські курорти. Це сприяє формуванню стереотипів, котрі ставлять цю країну на периферію Європи, нехтуючи зацікавленням її духовною спадщиною. Стереотипні погляди, за якими народні традиції Болгарії постають як культура пастухів – суспільства, що відстає, хоч і належить сьогодні до Європейського Союзу, але є «позашлюбною дитиною» між іншими європейськими країнами. В той же час майже ніхто не знає, що Болгарія була хрещена у 864 році, тобто більш ніж на 100 років раніше, ніж Польща; що в середньовіччі вона була могутньою державою, яка черпала багатства з візантійської культури, що панувала від Адріатики до Егейського моря. Доказом цього є безліч чудових пам'яток, що відображають бурхливу історію цих земель, котрими в минулому правили фраки, греки, римляни, правителі Константинополя, протоболгари, слов'яни і турки. Згадаймо хоча б римські руїни Нового селища (Novae, сьогодні Свіштов (болг. Свищов)), протоболгарську Плиску, столицю так званого вже християнського Першого царства – Великий Преслав, а також монастирі в Рілі, Бачкові чи скромну церкву в Бояні. Подорож до цих пам'яток може збагатити захоплюючим досвідом, що відкриває різноманітний християнський Схід, який є «другою легенєю Європи», як зазначив у своєму екуменічному посланні Папа Римський Іоанн Павло II.

Що ж необхідно зробити для того, щоб турист пережив у Болгарії унікальну зустріч з невідомим світом? Передусім, треба так підготувати фахівців туристичної галузі, щоб вони могли розповісти йому про це і показати забуте багатство Європи, зібране в цій невеликій країні, розташованій між горами Родопі і Дунаєм. А це означає, що програма підготовки фахівців у сфері культурно-пізнавального туризму повинна передбачати не лише професійне навчання, а й включати тематику балканістики, котра сьогодні викладається лише в кількох польських університетах. Незначна кількість фахівців у цій галузі, особливо болгаристи, могли б збагатити своїми знаннями та навичками навчальні програми, укладені на засадах ліберальної освіти. Природно, що велику роль відіграє мовна освіта, котра забезпечує основу для встановлення прямих контактів з культурою країни. Тому, крім англійської, що є сьогодні основною у сфері туризму, студенти повинні опанувати болгарську мову.

Звичайно, Болгарія не єдина балканська країна, котра може бути унікальною для культурно-пізнавального туризму. Подібні маловідомі і захоплюючі землі, придатні для такого роду подорожей, можна знайти в Македонії, Сербії, Чорногорії та Боснії і Герцеговині. Це інші Балкани, котрі відрізняються від експлуатованих масовим туризмом земель на Адріатичному узбережжі Хорватії чи Olympia Riviera у Греції, і вони будуть становити щоразу привабливішу сферу пізнавальних захоплень європейців, котрі через подорожі в ці невідомі краї переконаються в єдності нашого континенту, що є необхідним для справжньої інтеграції Сходу і Заходу, країн Європейського Союзу і країн, які поки залишаються поза ним. Важливим питанням є саме відкритість цих нових країн, їхня здатність представити свій культурний доробок та столітню спадщину. Це дасть початок спільним міжнародним освітнім програмам у рамках нової моделі професійної підготовки організаторів туристичної діяльності. Це ще одна сфера, в якій досвід ліберальної освіти може сприяти модернізації програм вищої освіти в Польщі і Україні. Впродовж кількох років розвивається співпраця в цій галузі між університетом ім. Адама Міцкевича в Познані й Уманським державним педагогічним університетом ім. Павла Тичини. Така співпраця може бути поширена і на інші університети Польщі, які готують організаторів культурно-пізнавального туризму.

Очевидним є те, що така форма організованих виїздів, що мають на меті отримання знань, водночас є досить елітарним видом подорожей для задоволення. Таким чином, навчання у сфері культурно-пізнавального туризму повинно також мати елітарний характер. Тим більше, можна вважати, що система наукового опікунства, на зразок вищезазначених стосунків «майстер-учень», цілком могла б тут знадобитися. Вибрана група студентів може реалізовувати індивідуальну програму навчання за основним напрямом підготовки, розширивши її за рахунок включення занять з інших спеціальностей, котрі б дали змогу сформувати міждисциплінарні погляди на туризм як інтегрований простір різних видів активності людини. Створення такої системи навчання, навіть у вищих професійних навчальних закладах, є можливим без додаткових ресурсів, тому що не передбачає створення додаткових груп студентів або окремих занять. Достатньо розпочати

реалізацію передбаченого у Законі про вищу освіту індивідуального плану навчання, котрий по суті включає наукове опікування керівника і створює можливості вільного відвідування занять на інших факультетах. Широкі можливості для сприяння такій програмі дають також міжнародні проекти, котрі реалізуються в рамках Центральноєвропейської ініціативи чи TEMPUS. Спільне подання на отримання грантів до європейських інституцій є ще одним аргументом на користь підтримки такої ініціативи з боку польських та українських університетів.

На теперішньому етапі дискусії щодо реформи вищої освіти в Польщі і нового положення, що передбачає надання ступеня бакалавра, дає гарні можливості для впровадження нових освітніх ініціатив. Модель ліберальної освіти, яка досі була реалізована в Польщі тільки на Міжінституційних Індивідуальних Гуманітарних Студіях та в Академії «*Artes Liberales*», дозріла до того, щоб увести її у вищу професійну освіту. Для навчання в галузі туризму вона має ще одну додаткову цінність, так як формує у випускників компетенції, надзвичайно корисні в їх майбутній роботі. Йдеться саме про конкретні соціальні навички, пов'язані з міжособистісним спілкуванням та соціальною психологією. Ліберальна освіта через свою персоналізовану специфіку та творчий підхід до отримання знань сприяє розвитку особистості студентів у напрямку творчості і руйнування бар'єрів між людьми. Ці компоненти, котрі в ліберальній теорії мають формувати мислення, наближують характер вихованців до ідеалу *paideia*, котрий передбачає всебічний розвиток людини, здатної використати як знане, так і невідоме середовище. Перенесення цих ідей на ґрунт професійної підготовки в галузі культурно-пізнавального туризму може зробити з випускників цієї спеціальності істинних посередників між різними культурами та традиціями, які становлять духовне багатство Європи. Таким чином, ця модель дає змогу отримати якісну професійну підготовку, допомагає студентам розуміти культурні відмінності, що є необхідним для формування нової європейської ідентичності. Повага до власних традицій і невідповідність стереотипам становлять основу, котра може значно зміцнити культурно-пізнавальний туризм. Компетентні та інтелектуальні студенти, виховані на перевірених у демократичному суспільстві ідеалах ліберальної освіти, сприятимуть його розвитку.

Список використаних джерел:

1. Augsburg T. *Becoming Interdisciplinary: An Introduction to Interdisciplinary Studie*. – 2nd edition. – New York : Kendall/Hunt Publishing, 2006.
2. Blum A., *Umysł zamknięty*, przeł. T. Bieroń, Poznań 1997.
3. *Dictionary of Leisure, Travel and Tourism* – third edition. – London, 2006.
4. Ганев С., Вълчев А., *Среци с непреходните богатства на България*, София, 1995.
5. Klein J. T. *Interdisciplinarity: History, Theory, and Practice*, Detroit: Wayne State University, 1990.
6. Константинов П. *Сокровища Болгарии*, София, 2003.
7. Melosik Z. *Uniwersytet i społeczeństwo*, Kraków, 2009.
8. Mikołajczak A. W. *Turystyka kulturowa w kształceniu uniwersyteckim*, «Пирински книжовни листи», год. II, № 2, Благоевград 2006. – S. 112–117.
9. von Rohrscheidt A. M. *Turystyka kulturowa. Fenomen, potencjał, perspektywy*. – Gniezno, 2008.
10. Różycki P., *Zarys wiedzy o turystyce*, Kraków, 2006.
11. Watts D. J. *Six Degrees. The Science of a Connected Age*. – New York, 2003.